

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ В
УКРАЇНІ

Ісіченко Оксана Іванівна,
слухач магістратури
за спеціальністю «Державна служба»
ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Сучасна сім'я являє собою інститут, який постійно перебуває під тиском соціально-економічних обставин і невпинно змінюється. Сімейні відносини та сімейна життєдіяльність тісно вплетені у соціально-економічну реальність, і стан інституту сім'ї є одним із найважливіших індикаторів соціальної стабільності й благополуччя. Роль сім'ї як буфера між індивідами і соціальними змінами зростає саме у кризові періоди.

Потреба у виділенні сімейної політики в самостійний напрямок діяльності держави виникла ще у 60-70-х рр. ХХ ст. З того часу західноєвропейські вчені почали розробляти концептуальні засади та понятійний апарат сімейної політики (А. Готьє, Ш. Зіммерман, Ш. Камерман, А. Кан). Виокремлювати сімейну політику вважають за доцільне й деякі російські вчені (А. І. Антонов, О. І. Пьянов, З. В. Ромовська) та українські дослідники (С. М. Вакуленко, С. В. Ничипоренко, І. А. Семенець-Орлова, І. В. Чеховська, А. М. Авчухова, Т. В. Кондратюк).

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності державної сімейної політики в Україні.

За останні роки економічне становище сім'ї в Україні значно погіршилося, оскільки перехід до ринкових економічних відносин змінив співвідношення джерел її забезпечення. Сьогодні відповідальність за утримання і виховання дітей покладена на батьків значно більшою мірою, ніж на державу. Зростає роль

сім'ї у життєзабезпеченні та вихованні дітей, їх оздоровленні і лікуванні, отриманні освіти і спеціальності. Така переорієнтація відбивається і на функціонуванні та розвитку сім'ї, впливає на її репродуктивність. Сім'я сьогодні змушена стримувати потреби особистості в материнстві і батьківстві через руйнацію системи змістовного дозвілля для дітей, що не дозволяє розвантажити батьків і ефективно використовувати їх трудовий потенціал, відсутності нормативної бази для створення на місцях альтернативних форм догляду за дітьми. Отже, один із членів сім'ї вилучається з ринку праці для догляду за дитиною, що знижує життєвий рівень сім'ї. Дедалі більше сімей обирають бездітність або відкладають народження дітей. Знижується народжуваність та зростає смертність населення, погіршується здоров'я дорослих і дітей, скорочується середня тривалість життя [1].

Рівень життя більшості сімей в Україні значно знизився, оскільки він залежить не лише від розміру доходів, а також від соціально-демографічного складу – кількості дітей, працюючих і утриманців, віку членів сім'ї, їх освітнього та професійного рівня тощо. Найбільш уразливими є сім'ї з дітьми, особливо багатодітні; неповні сім'ї, в яких дітей виховує одна мати або один батько; сім'ї з дітьми-інвалідами; сім'ї людей похилого віку; сім'ї, в яких немає годувальника. Досить великою є також частка працездатних членів сім'ї, які не мають регулярного доходу, через відсутність стратегії заохочення роботодавців, які запроваджують сімейно-орієнтовані форми організації праці та соціальні послуги сім'ям з дітьми (гнучкий графік, створення дитячих кімнат тощо) та не сформовану політику заохочення працездатних членів сімей з дітьми до повернення на ринок праці, що ускладнює економічне становище сім'ї. Підтримка сім'ї зведена до збільшення державної допомоги при народженні дитини, хоча розмір виплат стимулює народження дітей заради грошей та подальшу передачу на утримання держави (добровільно або через позбавлення батьківських прав). Позитивний ефект виплат досягається, коли є мережа закладів виховання дітей 0-3 років та інша інфраструктура, що розвантажує батьків (матерів), дозволяючи їм працювати [2].

Переважає більшість сімей в Україні мешкає у житлі, площа і комфортність якого не задовольняє елементарних потреб. Житлова проблема є однією з найважливіших перешкод у народженні бажаної кількості дітей. Викликає занепокоєння низька культура планування сім'ї, що призводить до внутрісімейних конфліктів, дестабілізації сім'ї, небажаної вагітності, безпліддя, збільшення захворюваності [3].

Сьогодні державна сімейна політика в Україні являє собою систему заходів, спрямованих на подолання неблагополуччя чи життєвих обставин, пов'язаних із негативним впливом тих чи інших соціальних чинників. Такий підхід призводить до того, що у фокусі уваги опиняються сім'ї, які потребують допомоги внаслідок настання соціального ризику (а таких у країні близько 15 % [2]), а благополучні сім'ї маргіналізуються, не отримуючи підтримки з боку державних, громадських та бізнесових інститутів. Держава виконує роль утримувача, ототожнюючи соціальну допомогу сім'ям із підтримкою непрацевдатних груп населення, хоча сім'ї потребують не утримання, а умов для реалізації своїх функцій. Фактично, утворилася атмосфера відчуття зневаги до потреб сім'ї, наслідком чого – особливо в середовищі кваліфікованих робітників та фахівців із високим рівнем освіти – стає посилення міграційних тенденцій. Таким чином, відсутність інтеграції сімейної політики до стратегії соціального економічного розвитку означає значні втрати людського потенціалу як через недовикористання наявних трудових ресурсів на внутрішньому ринку праці, так і через посилення міграційних орієнтацій у висококваліфікованих фахівців [4].

Саме тому сімейна політика має бути переорієнтована на стимулювання сімейного благополуччя. Завдання держави – створити умови для виконання сім'єю її соціальних функцій, пов'язаних з турботою і вихованням дітей, формуванням особистості, доглядом за непрацевдатними батьками. При такому підході сім'я і держава стають партнерами, взаємно поділяють ризики і відповідальність, а благополучні сім'ї стають зацікавленими у збереженні економічної, політичної, соціальної, демографічної стійкості держави не менше,

ніж держава в благополуччі і соціальній та економічній стійкості українських сімей. Головною передумовою сімейної політики має стати розуміння, що відповідальність за соціальні ризики та їх наслідки не можуть бути покладені на сім'ю без надання їй важелів та механізмів реалізації такої відповідальності [5].

На заваді провадженню ефективної та дієвої державної політики щодо сімей з дітьми стоять наступні перепони [6]:

1. Не сформовано системне бачення шляхів реформування сімейної політики.

2. Допомога сім'ям розглядається за залишковим принципом, виходячи з обсягів споживання соціальних трансфертів, а не в єдності з політикою щодо зайнятості, пенсійного забезпечення та податків. Сімейна політика не інтегрована до стратегії соціально-економічних перетворень і не сприяє зростанню рівня життя сімей з дітьми.

3. Відсутня узгоджена законодавча база. Напрями і пріоритети державної сімейної політики визначають підзаконні акти, які є суто декларативними, не містить конкретних механізмів, продовжує відділяти сімейну та демографічну сфери від інших напрямів соціальної та трудової політики держави.

4. Термінологічна невизначеність. Жоден документ не дає визначення понять «державна сімейна політика» та «категорії сімей», що унеможливорює уніфікацію механізмів надання послуг і допомоги сім'ям з дітьми суб'єктами соціальної роботи.

5. Відсутність методології визначення потреб місцевих бюджетів, виходячи з кількості споживачів соціальної допомоги.

6. «Ручний режим» управління соціальними видатками з боку Міністерства фінансів України, надмірна централізація управління бюджетними коштами.

7. Відсутність законодавчого підґрунтя визначення собівартості соціальних послуг і механізму їх надання недержавними організаціями, що знижує ефективність їх фінансування.

8. Занижений рівень гарантованого державою мінімального стандарту.

Таким чином, необхідними є заходи, спрямовані на реалізацію сімейної політики в більш широкому контексті, ніж це відбувається зараз, коли вона не узгоджена з політикою щодо праці, податків, демографії тощо. Отже, необхідною є інтеграція сімейної політики в загальноекономічну стратегію держави. При цьому, вкладаючи ресурси в сім'ю, держава не лише, сприяє особистісному розвитку людей, формує прошарок активних громадян зі свідомою позицією, створює механізми передачі суспільних цінностей (загальних для більшості), забезпечує реалізацію ідеологічної функції, а й зміцнює продуктивні сили суспільства та забезпечує відтворення людського капіталу на середньострокову та довгострокову перспективу.

Список літератури:

1. Авчухова А. М., Державна політика соціальної підтримки сімей з дітьми та основні шляхи її вдосконалення / А. М. Авчухова // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 2 (23). – С. 129–137.
2. Павленко Ю. З безправного не виросте вільний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/socium/z-bezpravnogo-ne-viroste-vilniy.htm>
3. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 р. № 1063-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>
4. Визначення напрямів соціальної політики української держави в контексті трансформації інституту сім'ї : аналіт. доп. / О. О. Кочемировська. – К. : НІСД, 2013. – 19 с.
5. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналіт. доп. / О. О. Кочемировська, О. М. Пищуліна. – К. : НІСД, 2012. – 88 с.
6. Щодо інтеграції сімейної політики до економічної стратегії держави. аналіт. записка / О. Кочемировська, А. Авчухова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/84>

Науковий керівник: к.е.н., доц. В. І. Мельник